

TEMIR YO'LDAGI AVARIYALAR VA OFATLARNING OQIBATLARINI BARTARAF ETISH BO'YICHA QUTQARUV ISHLARINI TASHKIL ETISHNI O'RGANISH

Gafurov Baxtiyor Menglievich

Toshkent davlat transporti universiteti

Annotatsiya. Foydalanilgan mahalliy va xorijiy ilmiy nashrlar, me'yoriy hujjatlari va temir yo'l transportida favqulodda vaziyatlardan keyin qutqaruv va avariya-qutqaruv ishlarini olib borish bo'yicha boshqa manbalardan foydalanilgan. Favqulodda vaziyatlar xavfi yoki yuzaga kelishining oldini olish va harakat qilish uchun boshqaruv organlari va funktsional quyi tizim kuchlari o'rtasida amaliy hamkorlik zarurligi to'g'risida xulosa chiqariladi.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyatlar, temir yo'l transporti, tashkilotning xususiyatlari, avariya-qutqaruv ishlari, yong'in poyezdi

Stansiyalarda bitta harakatlanuvchi tarkibning relsdan chiqib ketishi oqibatlarini bartaraf etish uchun temir yo'l transporti boshqarmasi tomonidan avariya-qutqaruv guruhlarini tashkil etiladi. Harakat tarkibining relsdan chiqishi va to'qnashuvi oqibatlarini bartaraf etish, shuningdek, tabiiy ofat sodir bo'lganda yordam ko'rsatish uchun balansda bo'lgan va temir yo'l transporti direksiyasiga bo'ysunadigan qutqaruv poezdlari mavjud.

Temir yo'ldagi avariya va ofatlarning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha qutqaruv ishlarini tashkil etishda quyidagi xususiyatlarni hisobga olish kerak:

- marshrutda avariya va falokatlar, qoida tariqasida, to'satdan, aksariyat hollarda yuqori tezlikda sodir bo'ladi, bu esa jabrlanganlarning tan jarohati olishiga, zarba holatining yuzaga kelishiga va keyinchalik o'limga olib keladi;
- baxtsiz hodisa yoki falokat to'g'risida ishonchli ma'lumotni o'z vaqtida olmaslik yordam ko'rsatishning kechikishiga, jabrlanganlar sonining ko'payishiga olib kelishi mumkin, shu jumladan jabrlanganlar orasida omon qolish ko'nikmalari yo'qligi;
- qutqaruv ishlarining dastlabki bosqichida, qoida tariqasida, maxsus jihozlar, zarur yong'in o'chirish vositalarining yo'qligi va avariya sodir bo'lgan joydan samarali evakuatsiya tadbirlarini tashkil etishdagi qiyinchilik;
- baxtsiz hodisa yoki ofat sodir bo'lgan joyda jabrlanganlar sonini aniqlashda qiyinchilik, davolashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni taqsimlash va tibbiyot muassasalariga yuborish zarurati;
- xavfli yuklarni tashish chog'ida avariya yoki falokat yuzaga kelganda vaziyatni og'irlashtirish;
- ko'pincha katta maydonda halok bo'lganlarning qoldiqlarini va tabiiy ofatning ashyoviy dalillarini qidirishni tashkil etish zarurati;
- jabrlanganlarning yetib kelgan qarindoshlarini qabul qilish, joylashtirish, ularga xizmat ko'rsatish (oziq-ovqat, aloqa xizmatlari, transport va boshqalar)ni tashkil etish, o'lganlarni dafn etilgan joyga jo'natishni tashkil etish zarurati;
- shikastlangan yo'llarda harakatni tezda tiklash zarurati.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, temir yo'lda avariya-qutqaruv ishlarining katta qismi o'z-o'zidan va mablag' bilan bir kun ichida amalga oshiriladi. Ammo ko'p sonli jarohatlanganlar va halok bo'lganlar bilan favqulodda vaziyat yuzaga kelgan taqdirda, odamlarni vayronalar va vayron qilingan avtomobillar ostidan olib chiqish uchun kompleks qutqaruv ishlarini olib borish

zarur bo'lganda, yagona hududiy quyi tizimiga kiruvchi qo'shimcha kuchlar va vositalar talab qilinadi. Baxtsiz hodisalarni bartaraf etishda Fuqaro muhofazasi davlat tizimi ishtirok etadi.

Bunday hollarda avariyaning bartaraf etishda barcha ishtirokchilarning aniq o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega, chunki texnik muammolardan tashqari (chiqindilarni demontaj qilish, yong'inlarni o'chirish va temir yo'llarni tiklash) qo'shimcha kuchlar va resurslar vositalarni jalb qilishni talab qiladigan boshqa vazifalarni hal qilish kerak bo'ladi.

Jamoat tartibini muhofaza qilish, yong'in-qutqaruv va tibbiy xizmatlar ishini ta'minlash, favqulodda vaziyat sodir bo'lgan joydan jabrlanganlarni olib chiqib ketish, halok bo'lganlarning shaxsini aniqlash va shaxsini aniqlash, qidiruv, xabar berish, yaqinlarini kutib olish va joylashtirish kabi vazifalar qatoriga kiradi.

O'zbekiston temir yo'llari boshqaruv apparatining tarkibiy bo'linmalaridan biri Yo'l harakati xavfsizligi boshqarmasi bo'lib, uning vazifalari falokatlar, baxtsiz hodisalar, baxtsiz hodisalar, boshqa favqulodda vaziyatlar va yo'l-transport hodisalari, temir yo'l transporti faoliyatiga noqonuniy aralashuvlar sabablarini hisobga olish va tahlil qilishdir. Bularni bartaraf etish bo'yicha profilaktika chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirishni nazorat qilish O'zbekiston temir yo'llari hududiy bo'linmalarining avariya-qutqaruv bo'linmalarining ofatlar, baxtsiz hodisalar, boshqa yo'l-transport hodisalari va favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishga tayyorligini tekshirib boriladi.

Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishni tezkor boshqarish uchun temir yo'l transporti boshqarmalari va temir yo'l boshqarmalarida yetakchi xizmatlar rahbarlari ishtirokida, zarur hollarda, jo'natuvchi yoki oluvchining mutaxassislarini jalb qilgan holda tezkor shtablar tuziladi.

Tezkor shtab rahbarlari Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish yagona davlat tizimining hududiy quyi tizimi avariya xizmatlari vakillari bilan birgalikda favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish rejasini zudlik bilan ishlab chiqadi va amalga oshiradi.

Strukturaviy sxemaga ko'ra, favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish bo'limi boshlig'i, tezkor guruhga rahbarlik qilish, boshqaruvning birinchi darajasidir.

Boshqaruvning ikkinchi darajasiga yong'inni o'chirish DNS boshlig'i va avariyaning bartaraf etish va yong'inni o'chirish faoliyatini boshqarish bilan shug'ullanadigan tezkor shtab kiradi.

Boshqaruvning birinchi darajasining vakolati quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi:

- yong'inni o'chirishni tashkil etish;
- avariya sodir bo'lgan xavfli hududlardan odamlarni, jihozlarni va harakatlanuvchi tarkibni evakuatsiya qilish;
- ob'ektlar va harakat tarkibini muhofaza qilish;
- xavfli hodisa joyini razvedka qilish;
- xavfli zona chegarasini belgilash va aholini xabardor qilish;
- jabrlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatishni tashkil etish;
- avariya-qutqaruv ishlari davomida zarur xavfsizlik choralari ko'rish;
- baxtsiz hodisa oqibatlarini bartaraf etish;
- poyezdlar harakatini tiklash;
- yong'in bo'linmalarining harakatlarini ta'minlash;
- temir yo'l bo'linmalari va tuzilmalari ishiga jalb qilish.

Ushbu muammolarni hal qilishda yong'in bilan birga kelgan baxtsiz hodisa natijasida yuzaga kelgan vaziyatni tahlil qilish alohida o'rin tutadi. Vaziyatni bunday tahlil qilishning muhim

tarkibiy qismi yong'in haqida birlamchi ma'lumotni aniqlashdir, ya'ni: yong'in joyi, harakatlanuvchi tarkib va yonayotgan yukning turi, yong'inning tashqi belgilari, yong'in zonasida harakatlanuvchi tarkib va yuk turi; avariya zonasidagi ob'ektlar va yerlar.

Birlamchi ma'lumotlarga asoslanib, navbatchi tezkor shtab a'zolari bilan birgalikda avariyaning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan senariysini ishlab chiqadi, uning xavfli zonalarini parametrlarini belgilaydi va temir yo'l transporti ob'ektlari va harakat tarkibini o'rnatadi. Yong'in bilan birga keladigan avariyaning xavfli omillaridan aziyat chekadigan ob'ektlar va harakat tarkibining sonidan kelib chiqib, u yong'inni o'chirish, ob'ektlar va harakatlanuvchi tarkibni himoya qilish uchun zarur bo'lgan yong'in bo'linmalarini tiklash ishlari, shuningdek, favqulodda vaziyatlar uchun temir yo'l bo'limlari va tuzilmalarini belgilaydi.

Ikkinchi darajadagi vazifalar to'g'ridan-to'g'ri tashkil etish va yong'inni bartaraf etish choralari ko'rish bilan bog'liq.

Harakat tarkibidagi, yuk maydonlarida yong'inni o'chirishda, razvedka natijasida olingan yong'in to'g'risidagi ma'lumotlarni hisobga olgan holda, navbatchiga quyidagi harakatlarni bajarishi shart:

- temir yo'l transporti xodimlari tomonidan qo'shni vagonlarni ajratish va yo'naltirish va elektr tarmoqlarini o'chirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish darajasini belgilash, shuningdek energiya dispetcheridan kuchlanishni olib tashlash to'g'risida yozma tasdiqlashni olish;
 - harakat yoki harakatni hisobga olgan holda shlang liniyalarini yotqizish usullari va usullarini aniqlangandan keyin poezd manevrini tayinlash;
 - temir yo'l transportining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, xavfsizlik choralariga rioya qilish uchun mas'ul shaxslarni tayinlash;
 - qo'shni poezdlarga tahdid darajasini, butun harakat tarkibini yoki alohida yonayotgan vagonlarni xavfsiz joyga olib chiqish imkoniyatini belgilash kerak bo'ladi.
- Zarur bo'lganda, yonmaydigan vagonlarni, birinchi navbatda, odamlar bilan, portlovchi va zaharli yuklarni, shuningdek tez yonuvchi va yonuvchan moddalar bo'lgan sisternalarni himoya qilish va xavfli zonadan olib tashlashni tashkil etishda quyidagilarga amal qilish kerak:
- yonayotgan suyuqlik tarqalib ketgan taqdirda, bu suyuqlikni xavfsiz joyga to'kish uchun sopol to'siq yoki tovoqlar qurishni tashkil qiling;
 - xodimlarni zaharli moddalar bilan zaharlanishdan himoya qilish choralari ko'rish.

Ushbu vazifalar boshqaruvning birinchi va ikkinchi darajalari o'rtasidagi yaqin munosabatlarda hal qilinadi. Avariyaning bartaraf etish va yong'inni o'chirish bo'yicha rahbarlar tomonidan qabul qilingan qarorlar yig'indisi ular o'rtasidagi tarkibiy bog'liqlikni belgilaydigan qarorlarni ijrosini tashkil qilish kerak.

Bo'linmalarni (bo'limlarni, sektorlarni) samarali boshqarish uchun qarorlar bir vaqtning o'zida ham, boshqaruvning turli darajalarida ham o'zaro kelishilgan bo'lishi kerak. Baxtsiz hodisani bartaraf etish bo'limi boshlig'ining qarorlarining mazmuni, ayniqsa yong'in bo'linmalarining zarur sonini aniqlash bosqichida katta ahamiyatga ega. Boshqaruvning barcha darajalarida buyruqlarning bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshirish muhimdir.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etishning funktsional quyi tizimining boshqaruv organlari, kuchlari va vositalarining funktsiyalari va vazifalari hududiy va ob'ekt darajasida tahdidlarning yoki favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelishining oldini olish va bartaraf etish uchun belgilanadi. Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishda tezkor shtablar,

muvofiglashtiruvchi organlar va fuqaro muhofazasi kuchlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni tashkil etish zarur hisoblanadi.

Temir yo'l transportida avariya-qutqaruv ishlari olib boriladigan sharoitlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ish samaradorligi va xavfning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha boshqaruv organlari va funktsional quyi tizim kuchlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik samaradorligini amalga oshirish kerak.

Xulosa. Bu maqolada temir yo'l transportida favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishda avariya-qutqaruv ishlarini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha to'plangan tajribani inobatga olgan holda, avtohalokatlar xavfi va yuzaga kelishi to'g'risida ogohlantirish tizimini takomillashtirish, ularning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha tezkor choralar ko'rish, shuningdek yagona himoya tizimi tuzilmasida temir yo'l transportida favqulodda vaziyatlar xavfi yoki yuzaga kelishining oldini olish va bartaraf etish uchun funktsional quyi tizim kuchlarini muvofiglashtirish kerak bo'ladi. Zamonaviy talablardan kelib chiqqan holda, poyezdlar harakati xavfsizligini sifat jihatidan oshirish faqat tashish jarayonining tashkiliy, texnik, texnologik, axborot, kadrlar elementlarini takomillashtirish kerak bo'ladi.

References:

1. Ogli, Z. K. Q. (2022). MA'LUMOTLARNI OPTIK DATCHIKLAR YORDAMIDA YETKAZISH VA O'LGHASH TIZIMLARINI ISHLAB CHIQISH. Трансформация моделей корпоративного управления в условиях цифровой экономики, 1(1), 237-241.
2. Zuhridinov, H. (2022). ELIMINATION OF VARIOUS HAZARDS THROUGH THE USE OF OPTICAL SENSORS IN THE ENERGY, CIVILIAN AND TRANSPORT SECTORS. Academic research in modern science, 1(9), 433-441.
3. Qaxramonjon o'g'li, Z. H. MA'LUMOTLARNI OPTIK DATCHIKLAR YORDAMIDA YETKAZISH VA O'LGHASH TIZIMLARINI ISHLAB CHIQISH. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida korporativ boshqaruv modellarining transformatsiyasi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani, 10.
4. Qaxramonjon o'g'li, Z. H. HOZIRGI ZAMONAVIY RIVOJLANAGAN DAVRDA OPTIK DATCHIKLARDAN FOYDALANIB TURLI SOHALARDAGI HAVFLARNI OLDINI OLIHNI O'RGANISH. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida korporativ boshqaruv modellarining transformatsiyasi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani, 10.
5. Alimovich, M. O., & Qaxramonjon o'g'li, Z. H. QISHLOQ XO'JALIGIDA NAMLIK DATCHIKLARIDAN OQILONA FOYDALANISH USULLARI. Journal of Advanced Research and Stability.
6. Qaxramonjon o'g'li, Z. H. OPTIK TOLALI DATCHIKLARNING BOSHQADATCHIKLARDAN FOYDALANISHDAGI AFZALLIKLARI. ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ, (25).
7. Qaxramonjon o'g'li, Z. H. (2022). ANALYSIS OF SAFETY IN CONSTRUCTION SITES USING OPTICAL SENSORS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(6), 131-140.
8. O'G'li, Z. H. Q. (2022). Analysis of safety in construction sites using optical sensors.
9. Ogli, Z. K. Q. (2022). HOZIRGI ZAMONAVIY RIVOJLANAGAN DAVRDA OPTIK DATCHIKLARDAN FOYDALANIB TURLI SOHALARDAGI HAVFLARNI OLDINI OLIHNI O'RGANISH. Трансформация моделей корпоративного управления в условиях цифровой экономики, 1(1), 231-236.

10. Xakimovich, A. S., & Qaxramonjon o'g'li, Z. H. (2022). Prediction of Situations That May Occur in Emergency Situations of Bridges by Means of Optical Sensors. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 13, 55-59.
11. Qaxramonjon o'g'li, Z. H., & Xakimovich, A. S. Prediction of Situations That May Occur in Emergency Situations of Bridges by Means of Optical Sensors. 55-59 page.
12. Xakimovich, A. S., & Qaxramonjon o'g'li, Z. H. (2022). Analyzing the Results of Monitoring the Situations that May Occur in Emergency Situations of Bridges Through Various Optical Sensors. *Global Scientific Review*, 8, 80-88.
13. Abdazimov, S. X., & Zuhridinov, H. (2022). CONTINUOUS MONITORING SYSTEM ON BRIDGES TO PREVENT EMERGENCIES. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(6), 95-99.
14. Abdazimov, S. X., & Zuhridinov, H. (2022). REVIEW THE BRIDGE MONITORING SYSTEM ON A REGULAR BASIS TO PREVENT EMERGENCY SITUATIONS. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(6), 90-94.
15. Musayev, S. G., & Zuhridinov, H. (2022). BINOLARDA KELIB CHIQISHI MUMKIN BO'LGAN FAVQULODDAGI VAZIYATLARDAGI YONG'IN HODISALARINI OPTIK HARORAT DATCHIKI ORQALI ANIQLASH. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(6), 85-89.
16. Kamilov, X., & Zuhridinov, H. (2022). CALCULATION MODEL OF THE EFFICIENCY OF THE MEANS OF PROTECTION AGAINST THE ELECTROMAGNETIC FIELD (BY THE EXAMPLE OF A TRAIN DISPATCH WORKSTATION). *Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya*, 1(6), 183-189.
17. Abdazimov, S., & Zuhridinov, H. (2022). MONITORING USING FIBER BRAGG GRID SENSORS IN EMERGENCY PREVENTION OF BRIDGES. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(11), 1066-1075.
18. угли Зухриддинов, Х. Қ., & Амиров, М. У. (2022). АНАЛИЗ СИСТЕМ ИЗМЕРЕНИЯ ДАННЫХ С ПОМОЩЬЮ ВОЛОКОННО-ОПТИЧЕСКИХ ДАТЧИКОВ. *INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE*, 1(6), 150-158.
19. Gulamovich, M. S., & O'G'Li, Z. H. Q. (2022). PEDAGOG XODIMLARDAGI ERGONOMIK BILIM VA KO'NIKMALARINI ZAMONONAVIY OLIY TA'LIM MUASSASALARIDAGI HOLATINI O'RGANISH. *Ta'lim fidoyilari*, 28, 21-29.
20. Xakimovich, A. S., & Qaxramonjon o'g'li, Z. H. CONSIDERATION OF THE USE OF OPTICAL SENSORS IN EMERGENCY PREVENTION AND METHODS FOR USE IN WATER.
21. Akhatov, A., Gafurov, B., Jakhonov, A., & Khalimbetov, A. (2020, June). Distribution of the forms of reserves of humus in typical seroms formed in geomorphological areas Tashkent-Keles. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 869, No. 4, p. 042018). IOP Publishing.
22. Гафуров, Б. М. (2023). Изучение чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера. *Ta'lim fidoyilari*, 4(1), 161-169.
23. Гафуров, Б. М. (2023). Изучение чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера. *Ta'lim fidoyilari*, 4(1), 170-178.